

LIDOVÝ KRONIKÁŘ JAN ŠTOSEK Z JAROSLAVI

Hana HORKÁ

Chceme-li se dozvědět o nějaké době, jaká vlastně byla, v jakých podmínkách lidé žili a co naplňovalo jejich dny, určitě nás nezklamou autentická svědectví těch, kteří svou současnost z nějakého důvodu zaznamenali a prostřednictvím svého vnímání i hodnocení nám tak zanechali obraz prostředí, k němuž patřili. Souvisí s tím jistě i všeobecná obliba memoárové literatury, z níž je možno načerpat o dobových reáliích nepřeborné informace. Jsou ovšem i další zdroje, sice neméně bohaté, ale širší veřejnosti prakticky nepřístupné. K takovým patří i záznamy docela obyčejných lidí, kteří je vytvářeli jednak z vnitřního nutkání, plynoucího z jejich vypravěčského nadání, jednak proto, že si uvědomovali neopakovatelnost své přítomnosti a snažili se ji proto alespoň částečně dle svých možností zachytit pro své následovníky. Vzpomeňme na tzv. lidové kronikáře, pocházející často z nejprostších vrstev obyvatelstva, jejichž záznamy se mnohdy dochovaly pouze náhodou, neboť nebyly vytvářeny pro veřejnost, ale pouze pro pisatele samého a jeho nejbližší. Také dnes vznikají takové záznamy a nezměnila se ani skutečnost, že o většině z nich se nikdy nedozvíme. Tento příspěvek si klade za cíl upozornit alespoň na zlomeček tohoto bohatství, a to na příkladě zápisků pana Jana Štoska z Jaroslavi, obce ležící ve východní části pardubického okresu nedaleko Horního Jelení.

Jan Štosek se v této obci narodil 21. 11. 1919 v rodině drobného rolníka a nikdy mu nepřestala být domovem. Navštěvoval zde jednotřídní školu, pak docházel do měšťanky v Horním Jelení. Pracoval jako lesník a zemědělský dělník, později pak v Jednotném zemědělském družstvu. V této době absolvoval ekonomický obor při střední zemědělské škole v Chotěboři. Po odchodu do důchodu vypomáhal ještě jako hlídač. Vrozená činnost ho vedla k aktivnímu podílu v nejrůznějších oblastech veřejného života a od roku 1964 se stal i obecním kronikářem. Měl pro to dobré předpoklady svým zájmem o

historii a veškeré dění a především svou vnímavostí a schopností vypravěčským způsobem formulovat události. Vypravěčem je Jan Štosek skutečně výborným a jeho ústní projev je často výstižnější, než když se totéž téma snaží přenést na papír. Štorskovy schopnosti se potvrdily též oceněním jeho soutěžní práce v okresním kole soutěže kronikářů v roce 1984 v kategorii obcí do 500 obyvatel. Účast v soutěži byla pro něho příležitostí plasticky podat své zkušenosti a zážitky z práce v zemědělství a v lese, ze společenského života, z proměn obce a podobně, zatímco běžné roční kronikářské záznamy jej přece jen nutily k projevu zjednodušenému a strohému. V podobném duchu jako Štorskova soutěžní práce jsou vedeny jeho soukromé zápisky, na které se nyní zaměříme. Tématicky jsou velmi rozmanité, plně postřehů, drobných detailů i zamyšlení, psané sice neučesaně a hrubě, jak autor sám říká, mnohdy i chaoticky pod vlivem bezprostředního podnětu, obsahově však zaujmou ihned. Protože není možné, abychom se v tomto příspěvku dotkli všech oblastí Štorskova zájmu, zaměříme pozornost na témata, která autorovi tak říkajíc nejlépe sedí. Jedná se o případy, kdy zachycuje způsob života v minulosti i současnosti či různé příhody, a může tak dobře uplatnit svou vypravěčskou dovednost. Vychází při tom jednak z vlastních zážitků, jednak reprodukuje, co slyšel od jiných pamětníků. Jednotlivé motivy k sobě přičleňuje na základě asociace toku myšlení, kdy jeden motiv vyvolává další, určitým způsobem vždy s předělným souvislejším. Vzniká tak často velmi košatá výpověď, přímo nabitá informacemi. Vedle obsahové bohatosti stojí dále za povšimnutí, jak se pisatelé dostávají, byť nezájemně, do toku vyprávění prvky dialektu. Dialekt patří totiž k jeho vyjadřování natolik bezprostředně, že ani v psaném projevu se od něho zcela neoprotí. Jedná se o prvky severovýchodočeského nářečí, k jehož rozsáhlé oblasti náleží i východní Polabí včetně širšího okolí Pardubic, kde nejvýraznější z těchto prvků (např. vyslovování prodlouženého "u" na místo "v", koncovka -oj ve 3.p. j.č. mužského rodu, koncovka -ej v 7.p. j.č. ženského rodu a mnohé další) můžeme slyšet i z úst mladé generace, zatímco jiné zaslechne u řidičů a spíše od starších. V ukázkách psaného projevu Jana Štorka se z nich objevuje tvrdé zakončení 2.p. j.č. ženského rodu (do Jaroslava) nebo zakončení na -out v infinitivu u sloves, jejichž přítomný kmen končí na -d a -n (vejďout se). Vedle toho se tu ovšem objevují i další běžnější prvky hovorového jazyka ("ej" namísto "y", prodlužování samohlásek, zejména "e" a "o", v přízvukových slabikách dvojslabičných slov, krácení samohlásek, zvláště koncového "i" a "u", krátkost samohlásky "i" ve slovo tvorných příponách, zakončení na -om ve 3.p. mn.č. postatných jmen a další).

Ze zápisů Jana Štorka z Jaroslavi vybíráme sedm tématicky různorodých ukázek. První ukázka je věnována tématu výroční obyčejové tradice, tj. obyčejům, které se v průběhu roku v Jaroslavi uplatňovaly či uplatňují. Záznam je samozřejmě proveden, jak už bylo naznačeno, na základě Štorskovy osobní zkušenosti a zvláště situace, při nichž byl sám účasten, jsou podány velmi živě. Nejedná se tudíž pouze o prostý popis obyčejů, ale ve shodě s pisatelským stylem

se tu dozvídáme i mnoho dalších podrobností, například o sociálních poměrech, o mezilidských vztazích, o způsobu obživy obyvatelstva, o stravě, o pěstování ovoce, o tom, jak se ledovalo či o životním prostředí. Z obyčejů pisatel zachycuje tříkrálovou kolední obchůzku, masopustní obchůzku zvanou maškaráda a pochovávaní basy, kolední obchůzku chlapců na den sv. Matěje, vyhrávání Josefům v den jejich svátku, obchůzky při vodění Jidáše a v pondělí velikonoční, slavení pouti koncem dubna, pálení ohňů v předvečer 1. května (tzv. čarodějnice), kácení májí a tzv. věneček, magické praktiky o svatodušních svátcích, zářijové posvícení, nadílku v předvečer sv. Mikuláše, posléze vánoční období s důrazem na atmosféru Štědrého dne, svátku sv. Štěpána, Silvestra a Nového roku. Nevyhýbá se připomínkám koledních či písňových textů (zajímavá je zjednodušená varianta písňe O posvícení všechno to voní) a mnohá fakta stojí za povšimnutí už proto, že je pamatuje náš současník. Jedná se například o skutečnost, že ve 20. letech býval ještě vánoční stromek v Jaroslavi vzácností, nebo že se dodržovalo dávné pravidlo konce roční služby čeledi na den sv. Štěpána, a ta pak měla volno až do Nového roku. Pozornost zasluhuje i zpráva o pochovávaní basy na závěr taneční zábavy na konci masopustního období.¹⁾ Nechme však již promluvit lidového kronikáře:

1.

Na Tři krále, to chodili dům od domu tři chlapci v bílém oblečení, s papírovými korunami na hlavě a jeden z nich byl ve tváři černý. Ohlašovali narození Ježíše a zpívali: "My tři králové, my jdeme k vám, štěstí a zdraví vinšujem vám, štěstí, zdraví, dlouhá léta..." atd. Skoro všude byli obdarováni přebytky, co dům dal.

Taky byl v držení popelec, ostatky, maškaráda. Maškarády se zúčastnili snad všichni schopní lidé, přistrojili se za různé řemeslníky a zvířata. Chodilo se dům od domu a tropily se různé taškařice. O výdělek se potom rozdělili. Byla také zábava. Závěr tancovačky si muži vylepšovali svými výstupy, to se kropila basa nebo i pohřbívala a smuteční průvod s ní vycházel až ven na náves. Truhlíci pozůstali ten bol, konec zábavy, zalévání mocnými doušky.

Ke dni sv. Matěje se váží různé pranostyky a to už se čeká na příchod jara. Za první republiky bývalo vždy sněhu do padesát centimetrů a ten držel až do Josefa. Matěj, to byl patron ovocného stromoví. Jako chlapci jsme chodili na koledu k lidem, kteří měli na zahradě ovocné stromy. Bejvaly mrazy, že stromky často vymrzly a zůstaly jen odolné staré druhy. Kde zahradu neměli, na Matěje si vzali kluci mamincin šátek a svázali si ho na všechny rohy, aby měli kam dávat ovoce z koledy. Hůl se vždycky doma nějaká našla a nebo se vzala vařečka z kuchyně, šlo se na zahrady a holí se otloukaly kmene stromů. Zpívalo se při tom: "Ó, ty svatý Matěji, máme k tobě naději, abys nám dal ourodu na tu naši zahradu, hrušky, jabka, karlíka, aby toho byla plná zahrádka." Nejvíce koledníci navštěvovali dům u Matějků čp. 15. To panimáma stála již v otevřených dveřích a v ruce držela ošatku s ovocem, jak syrovým, tak usušeným.

Po koledě nám dala ze všeho vždy po několika kouskách. Jaká byla radost, když se naplnil uzlík a šlo se domu. To maminka měla po starosti, co vařit, a to po několik týdnů. Vařila se bendovka a v ní byly všechny druhy ovoce, trochu se zajíšila moukou. Jindy to zase byly knedlíky s jablky nebo se švestkami, i jinak se ovoce zužitkovalo. Dnes, kdy takové mrazy nejsou, tak se pěstují ovocné stromky zušlechtněné a ty obvykle vydrží tak dvacet roků. Ty staré stromy byly až přes sto let staré a lidi si jich velmi vážili. Byly známy pod názvem Pinkusčata, Trpalky a jiné.

Nikdy se nezapomělo na svátek Josefa. To jméno se užívalo při křtu nejvíce a v naší obci byl skoro v každém domě Josef. Na Josefa odpoledne se obvykle již nepracovalo, ani v továrnách, ani doma, a večer se konaly Josefovské zábavy. Odpoledne se sehnalo pár hudebníků a chodilo se dům od domu, i tam, kde Josef nebyl. Vyhrávalo se a gratulovalo, na ploty se věšely karikatury s přáním. Každý dal peníze, tu dvacet, někdy i padesát korun. Tím se zaplatilo hudbě, větší část zbyla pro pořadatele. Když byl u nás hostinským Josef Sádovský (poč. 50. let - pozn. H.H.), to ještě bylo půl metru sněhu. Děti se táhly za hudbou, až z toho byl celý průvod. V některých domech byla podána káva, obložené chlebíčky a všude bylo po štamprleti kořalečky. Horší bylo, že v každém domě byl kořalky jiný druh.

O velikonocích ve čtvrtek a v pátek nezvonily zvony, že prý odlétají na vysvěcení k papeži do Říma. Tu chodily děti po vsi s klapáčkami, hrkačkami, trakárky a ženoury a oznamovaly lidem, že je ráno, poledne a večer. Strídavě hrkaly a zpívaly: "Ó, Jidášů nevěrný, cos to učinil, zes svého mistra Židům prozradil? Teď za to musíš v pekle hořeti, s Luciferem d'áblem tam býti. My školáci chodíme a klekáni zvoníme. Kirie elejson, Kriste elejson". Pak v sobotu dopoledne byly z hrachové slámy upleteny rulíky a opleten jimi chlapec určený za Jidáše. Začalo se na horním konci a chodilo se dům od domu s oznámením, že vodí Jidáše. Z každého domu jim něco dali, vajíčka, ovoce, čocku a jiné věci. Tyto pak byly rozděleny mezi žáky a učitele. Dnes mají děti sraz na horním konci u lesa, odtud jde jeden oddíl přes "Šimperk" a sejdou se zase u rybníku "Brandák", jdou až ke škole, kde se oddělí zase druhý oddíl a jde uličkou kolem "Bud", sejdou se zase u rybníka "Horáček". Potom společně jdou na konec vesnice za Dvořákova a zpět ke křížku. Dříve zde všechny poklekly a modlily se Otčenáš. Organizaci řídí dva "páni", kteří si dříve vedli poznámky o neposlušnosti dětí a udělovali pak šrofy, to byly pokuty, kdy při rozdělování peněz dostali neposlušní méně. Dnes se zúčastňují všechny děti, i když dříve to byla výsada kluků. Dnes i děti, které jsou ve vesnici na návštěvě, jdou s domácími. Jidášovi dávají lidé samostatnou odměnu do pytlíku, který drží v ruce, bývá to dohromady kolem dvouset korun, ostatní děti obdrží tak dvacet pět korun a různé mlšky. Dnes již po mnoho let šrofu Jidáše Lumír Meleš starší a čepici, která oznamuje Jidášovu zradu, maluje zase Jan Štosek. Pomlázka nastává v pondělí velikonoční, kdy předškolní děti chodí po domech a říkají koledy. Ti větší chlapci zase chodí vyflakovat děvčata, aby se u nich nedržely blešky. Koledy

jsou třeba: "Hody, hody, doprovody, já jsem malý zajíček, utíkal jsem podle vody, nesu kopu vajíček. Potkala mě koroptvička, chtěla jedno červené, ale já jí řekl: ne, ne, ne. U potůčku na paloučku mám tam strýčka ušáčka, tomu nosím každým rokem malovaná vajíčka." Nebo: "Hody, hody, pěkně prosím, když už s sebou košík nosím, na šlehnutí nedbejte, vajíčko mně darujte. Však vám slípky někde v koutku, dřív než v néděli, zas jiné naděli." Jiné pak: "Hody, hody, doprovody, dejte vajíčko malovaný...", "Koledy pán, já jdu na koledu k vám. Budu prosit pana strejce...", "Pleťu, pleťu pomlázku, bez nití a provázku. Až ji upleťu, zavolám si na tetu. Teta pošle strejce, donese mně vejce." A mnoho dalších a dalších je koled.

Pouť u nás bývá poslední neděle v dubnu. Církevně patříme pod kolátnuru kostela sv. Jiří v Radhošti, a tak přířazené obce mají v ten den pouť, říká se "malé hody". Dříve každým rokem bývalo návrší před kostelem obsazené stánky a jinými trhovci, před farou ukazovali své umění siláci a nejvíce bylo perníkových srdcí. Jedna babička z Jelení zde prodávala pro občerstvení vodu s příměsí šťávy z malin a její halasně vyvolávání, že má dobrou malinovou za dvacet a padesát halířů, se mísilo s ostatním nabízením trhovců. Na tento svátek chodila mládež z dalekého okolí a děvčata lákala svým pěkným ustrojením mládence. Bývalo pěkně, v některém roce metala již na polích žita. Na tu neděli se sjížděly rodiny, aby si pohovořily o strastech i radostech, hlavně jak se jim které děcko vydařilo. Doma bylo napečeno plno koláčů a padla na to i mnohá domácí zvířata. V Radhošti byly vždy kolotoče a houpačky, v ostatních obcích tomu tak ale nebylo.

Každým rokem se okázale drží čarodějnice poslední den v dubnu. Již dávno před tím svázejí lidé ořezané větve z ovocných stromů na návrší k lesu u Fidrhelových. Odtamtud je pěkný rozhled do dalekého kraje, na Choceň, Mýto, Vraclav, Ostrov a daleko až k Hlinsku, vidět je i Kunětickou horu. Kluci z vesnice, převážně školáci, seberou doma pilku a sekyrku a v lese skáčí mladé soušky. Za několikrát natahají dostatečnou pyramidu, vysokou až pět metrů. Uprostřed je na bidle ustrojená baba, to je jako konec zimy. Komu doma překáží staré pneumatiky, tak to tam přinese taky. Ti starší hubují, že tím kouřem a zápachem se kazí ovzduší, ale majitelé jsou rádi, že si od toho pomůžou. Poslední den v dubnu kolem devatenácté hodiny se sejdou všichni příznivci na kopci. Dneska jsou hlavními pořadatelé hasiči, přivezou pět pilku piva, od myslivců se vypoují pípa a píllitry, dále koupí líkery a cigarety a ranec buřtů. Když se hranice zapálí, tak jiskry mohou lítat až k Vondroušovy chalupě, která byla dříve pokryta došky a šindelem. To musel majitel častěji obcházet obydlí, aby mu to neshořelo, zvláště když byl silnější východní vítr. Vedle hlavního ohně se udělá pak oheň menší, na kterém se opékají buřty. Kluci si přinesou z domu košťata, nastrkají do nich hadry namočené v naftě a tak s nimi házejí do vzduchu. Když je některý rok u nás více svobodných děvčat, tak přicházejí kluci i z jiných obcí. Když začne být oheň v dobrém tempu, tu jsou vidět i ohně odjinud

a jak se vystřelují barevné rakety. Dříve se rakety střelily i u nás, když ještě býval Svazarm. Všechno je v náladě, kluci pak udělají jeden druhému kozu, přes kterou jej zase jiný strčí a už se to válí po zemi. Halasný křik je slyšet hodně daleko, protože výškový rozdíl z dolního konce k lesu je přes třicet metrů.

Také se u nás dělalo kácení májí. Skončilo se to v roce 1929, když se mládež vzájemně nepohodla. V lese se skáče! asi dvacetimetrový smrk, kůra se z něho oloupala a na vršek se dal obvykle smrček nový, okrášlený barevnými pentlemi. Pod něj se zhotovil zelený věnec, který visel na provázčcích a byl také opleten pentlemi. Pro smrk šli všichni chlapi z vesnice a nesli jej na ramenou. Obvykle se stavěly smrky dva, jeden u hospody, druhý u pana starosty. Do země se vykopal dolík jeden metr hluboko, dále se připravily pěti až šestimetrové žerdě - žingruty s provazem na koncích, který se ovinul kolem smrku. Dále byl potřeba statný žebřík, tím se zpočátku zvedal smrk hned pod korunou, dokud stačila délka. Zvedalo se na povel: "Hej - rup!". Do silného konce vodeňku se muselo občas několikrát uhodit palicí, aby klesl do připravené jámy až na dno. Když byl smrk postaven, tak se zeminou zasypal a střídavě se upěchoval, aby se nevyvrátil. Potom šli chlapi do lesa a nakáceli mladé syrové břízky, které zasadili tam, kde bylo svobodné děvče. Celou noc chlapi hlídali, aby parta hochů z vedlejší vesnice jim toto nepoškodila. V den, kdy bylo kácení májí, vyšla hudba od hospody na konec vesnice a chlapi v průvodu s ní. U každého domu, kde bylo děvče, se zahrála písnička a jeden chlapec šel k májce, krouživým pohybem ji ze země vyvrátil a odnesl děvčeti na dvůr. Další dva chlapi šli zároveň do domu a pozvali dívku i rodiče na zábavu. Dostali vstupné a malou štamprličku od cesty. Chlapec odvedl děvče do průvodu a tak se pokračovalo k dalšímu děvčeti. Obešla se celá vesnice a bylo hned na režii. Hudba hrála veselé písničky, o půlnoci se vydražil smrk a ihned se skácel a odnesl do hospody do dvora. Smrk u pana starosty se kácel až druhého dne, kdy si chlapi napravovali svoji chuť. Pan starosta dobře zaplatil. Všechna děvčata měla obvykle na sobě nové šaty a maminky se v nich zhlížely. Však také po májích bylo nejvíce vdavků a maminky měly pokoj od hlídání i po starostech.

Májím se hodně podobal věneček. Taký se stavěly smrky a hudba šla průvodem po vesnici, až oklikou zašla do hospody. Týden před tím se scházela mládež a pletla věnečky z hruštičky (brčál menší, pozn. H.H.), které bylo dosti na hrázi u lesa za Hasmanovým. Dále se pletly větší i menší věnečky z chvojí a také z plavuní. Pak se pověsily na sále na stěnu a o půlnoci se dražily. Za první republiky k nám chodili i chlapi z Jelení a tato jejich účast se neobešla bez rvačky. To se mnohdy trhaly tyčky z plotů a tak se návštěva vyprovázela za vesnici. Při jedné taneční zábavě se také stalo, že jeden druhému, a byli to blízcí příbuzní, vrazil nůž do zad.

O svatodušních svátcích se lámaly lípové větvičky a jimi se okrašlovala okna. Na hnojště se dávalo trní, to prý snad, aby zlý skřítek neubližoval v domácnosti a dobytku. V kostelích bývaly konány mše svaté, v průvodu byly družičky v bílých šatech a také se díky biřmovaly.

Posvícení se u nás drží tu neděli před sv. Václavem. Dříve bývalo dětí v obci plno, tak přijely houpačky, kolotoče, střelnice. Za první republiky k nám jezdila rodina Procházkova, později Spilkovi i mnoho dalších se u nás vystřídalo. Po roce 1980 již dětí u nás je poskrovnu, tržba na houpačkách byla malá, a tak k nám přestali iito osvětovci jezdit. Posvícení se říkalo "velké hody". To se vykrmovaly slejškama husy, kachny i jiná drůbež, aby si lidi přilepšili a také návštěvě bylo co dobrého podat. Koláčů bylo na kolik plechů a různého skládaného. Posvícenská zábava se držela v neděli v hospodě U Batů, v pondělí pak u Münstrů. V pondělí se prostě nedělalo. Ledakterý mužšit ani z jedné zábavy domů nešli a táhli to až tři dny. Známa byla písnička: "O posvícení všechno to voní tak, jako v apatice. Husa se v troubě peče, sáďlo jí z nosu teče. Ten, kdo by nešel na posvícení, ten je sám proti sobě." Však se také hosté na návštěvě děle zdrželi a bylo veselo. Do sálu se to nikdy nevešlo. Pod křorkem, kde hrála hudba, seděly starší vdané ženy, které doprovázely svoje dcery. Na druhé straně u stolu seděla vesnická honorace mužů a jejich zlaté řetízky jim visely z kapsiček u vesty. Mladší chlapi obvykle stáli na chodbě, a tak se chladili po valčíku či polce. Když se čepovalo kvasnicové pivo, to byla desítka, tak štosovala zpětně po napití do nosu. To byl pošmak. Domů se šlo až v úterý a i když byla nezaměstnanost, lid byl veselý. Některý syn si třeba řekl tatínkovi o penize na pivo a ten mu doporučil, aby se napil vody, že může i po tom hulákat.

Prosinec, to byl vždycky klidnější měsíc, poněvadž napadl sníh a venku se už nemohlo mnoho dělat. Obvykle se splácely dluhy, které se během roku nadělaly. Tatínek s ostatními muži z vesnice chodili v zimě kácet do lesa dřevo. V létě za mízy se nekácelo, protože dřevo bylo řídkého líta a tudíž méně hodnotné. Jednou před Mikulášem mi tatínek povídá: "Hochu, myslím, že letos bude chodit Mikuláš a možná i s čertem." Já jsem ještě nechodil do školy a co maminka potřebovala, to jsem jí udělal, a ještě jsem se pořád nabízel, že bych třeba skočil do krámu vyměnit tři vejce za osminku čisté kořalky, aby měl tatínek, až se vrátí z lesa, si něčeho polknout. Tatínek v lese pracoval se strejdou Jiroutovým, to byl náš soused. Toho večera přišli mužský domů dříve. Teta Jiroutová na podzim chodila sklízet cukrovku na statek pana Raka do Radhoště a každý večer si přinesla v tašce řepu. V zimě tuto řepu oškrabala a uvařila. Pak to ustrouhala, spolu s utřeným mákem to bylo skládané do buchet z halšpanové mouky. Bylo to pěkně nasládlé a dobře nám to chuťovalo. Aby zbyla nějaká k večeri, tak se musely buchty zamykat do vařenky. Vyvařená šitáva z řepy, to byl sladký sirup, a z toho sirupu teta spolu s moukou upekla cukroví. Byly to hvězdy, měsíček, houpač kůň a jiné figurky. Ale k tomu Mikuláš. Večer, když se setmělo a já se držel pořád tatínka za ruku nebo za kalhoty, najednou něco venku zazvonilo. Tatínek si sedl ke stolu a já se postavil mezi

jeho kolena. Za chvíli to zase zazvonilo a už to bylo v sni. Tatínek povídá: "Tak pojed' dál, jen dál...". Dveře se pomalu otevřely a do světnice přidupala chlupatá postava. V půli byla přepásána řetězem a v ruce držela bramborový košíček, zrovna takový, jaký jsme měli také my. Něco z toho koukalo. Začala se hned vyptávat, jestli pomáhám doma a k tatínkovi to mělo také pádné otázky. Když se ukázalo, že jsem byl hodný a tatínek to dotupoval, tak jsem se ještě pomodlil "Andělíčku, můj strážníčku..." a dostal jsem naděleny sirupové dobroty. Taky tam bylo jablíčko, asi pět křížal a sušených švestek. Tatínkovi povídá, že nebyl moc hodný, a tak mu dal flašku, co v ni byl černý lógr, a dál hrst malých syrových brambor. Když odcházel, tak ještě nabádal, abychom byli všichni hodní. Otočil se a při tom se nemravně zachoval. Tatínek povídá: "Ten si ale už, rošťák jeden!" Bylo to slyšet i cejit po celé světnici, já viděl kolem něho nazelenalé plamínky. Všeok jsem to pak říkal mamince a s tatínkem jsme o tom mluvili denně ještě přes vánoce. Na tom domácím cukroví jsem si pochutnával kolik dní, i staršímu bráškovi, my jsme mu říkali Sláva, on byl křtěný Jaroslav, jsem něco dal. On před Mikulášem a čertem utekl a večer se toulal s ostatníma klukama po vesnici. Byl to už holt větší klacek.

Přešel Mikuláš a nastalo očekávání vánočních dnů. To už se začaly držet vánoce s ustrojeným stromečkem, jedličkou, později smrčkem a dnes i borovičkou. Měli ho ve třech domech, a to u řezníka Horáčka, u pana lesního a taky v hospodě. To jsem chodil do třetího oddělení naší jednotřídky, kde nás v pět odděleních chodilo přes třicet žáků. My kluci z chudších rodin jsem s večerem chodili sedávat pod okny těch domů, kde se rozsvěcoval stromeček. Už jenom ta záře nás blažila. S bratrem Slávou jsme žádali rodiče, aby i u nás byl stromek, ale maminka s tím nesouhlasila, že na to nejsou peníze. Až teprve potom, co si naši koupili dvě míry pole od velkostatků Zámorsk a Thurn-Taxise, tak to dovolili. Tatínek z lesa přinesl smrček a ostatní už byla práce naše. Z latí se udělal kříž jako podstavec a z barevných papírů se nastříhaly proužky na řetěz a jinou ozdobu. Navrch se vystříhala z dektery hvězda a zabalovaly se drobné kousky z homolového cukru. Do domácnosti jsme kupovali cukerkín od paní Šejnohové z Jelení. Z máslem to zase dělala maminka tak, že co stloukla z mléka od jedné kravičky, zanesla to do obchodu na Jelení k panu Kašparovi a zpátky se koupilo trochu loje na jíšku. Ten stromek jsme strojili v sni. Přidali jsme tam vlašské ořechy obarvené bronzem a také obarvené zavěšené i otevřené borové šišky. K tomu jablíčka červená i žlutá a krása byla hotová. Večer jsme stromeček přinesli do světnice a zapálili alespoň dvě svíčky, to se zhasla pětilínková petrolejka. Obsedli jsme kolem stromku a tatínek nám vypravoval o narození Krista, z kterého se pak stal táborový řečník, který poukazyval na společenské nepořádky. Potom se zpívaly písně "Nesem vám noviny..." a "Narodil se Kristus Pán...". Všichni jsme tatínka poslouchali a nikdo nevyrušoval. K večeri maminka upekla houbovec "kubu" a přidala ještě kus dalamánku. Po večeri si každý rozkrojil jedno jablíčko a vždycky tam byla hvězda, to bylo znamení, že budeme dlouho žít. Sláva sehnal olovo a to jsme

rozehřáté odlévali a měli jsme radost, co se nám z toho vytvořilo. V umývadle byla napuštěná voda a tam jsme do vyloupaných ořechových skořápek dali rozsvícené svíčky a pouštěli je po vodě. Komu dala tato loďka doplula, ten měl naději, že půjde do světa. Také jsme házeli pantoflem přes hlavu a když byl otočen špičkou ven, tak se nechalo čekat, že ten, kdo házel, půjde do světa. Dárky jsme od nikoho nedostali, ale ten samotný večer byl pro nás dárkem nejkrásnějším. Po večeri, když dohořely svíčky, tak jsme stromek odnesli zase do sně na moučníci, aby zase druhý den jsme ho opět přinesli. Byly to krásné a důstojné večery. Na ostatní jídla po dalších dnech koupil tatínek půlku kravské hlavy od Horáčka, kterou rozsekal sekýrkou na špalku ve světnici u kamen, a tak jsme debuširovali po všechny sváteční dny.

Poslední vánoční den je Štěpána. To obvykle chodili služka a čeledín ze služby. Již měsíc předem s nimi hovořil hospodář nebo hospodyně, zda zůstanou či nikoliv. Každý dostal velkou vánočku a trochu toho jídla, aby mohl na Nový rok nastoupit službu jinde. Rovněž se chodilo na koledu a zpívalo se: "Koleda, koleda, Štěpáne, co to neseš ve džbáně, nesu já si koledu, upadl jsem s ní na ledu, psi se na mě sběhli, koledu mně snědli. Já jsem malý koledníček, přišel jsem k vám pro troníček. Troníček mně dejte a nic na mě nehleďte." Nebo: "Koleda, koleda, dědečku, dejte vy mně oříšek, ale když ho nedáte, provrtám vám kožíšek."

Na Štěpána se ledovalo na rybníce "Šoltysák", led byl pro pana Richtra, řezníka z Holic. To se šlo asi deset mužskejch, led, silný asi čtyřicet centimetrů, se rozsekal na půlmetrové díly, hákem vytáhl z vody a bodcem se zatlačil na zahradu k silnici pod hráz. Rukama bez rukavic se nakládal na auta. Gumové holínky nebyly a ti, co sekali led z vody, měli boty omotané pytlou. Ledovalo se celý týden a za nimi rostl led nový. Ten se potom zase sklízel pro řezníka Horáčka. Teploměr ukazoval 20 stupňů pod nulou, ale nikomu zima nebylo. Někdy řezník přivezl i litr čisté kořalky. Když byla větší kra ledu, s tím mužský vždy počítali, tak jsme se na ní my kluci vozili. To jsme se kolikrát skupovali až do půli těla a hned jsme běželi do vedlejšího domu, do Andrlovy chalupy, kde jsme ze sebe svlíkli i triko a sušili se u kamen. Paní Andrlová nás vydrhla ručníkem, uvařila lípový čaj a za hodinu jsme šli na led znovu. Naši se ani o tom nic nedozvěděli. Kdo se neskoupal, nebyl to ani pořádný kluk, když neměl odvahu skákat z jedné kry na druhou. Všechny děti od velikonoce do podzimu jsme chodily bosí a v zimě jsme se s botama mezi sebou střídali. To jeden šel ven a druhý bez bot zůstal doma. Horší to bylo u kluků Němečkových. Ti mezi sebou boty neměli a nemohli se tudíž střídat, a tak se klouzali na rybníce tak, že si dali pod nohy čepici a když je to záblo, tak se utíkali domů ohřát. Kluci to byli otužili a dnes je jim přes sedmdesát let, ale klouzají se už v botách.

Poslední den v roce je Silvestra a to si každý rád vyhodil z kopytka. Veselo bývalo v hospodě. Na sále byl kulturní program a jeden šikovný tu rád předříkával humorné historky, které se lidem v obci za rok přihodily. O půlnoci byl příchod a přálo se na zdravý do nového roku. Plakáty vždy předem oznamo-

valy: "Haló, pane Malej, kam se valej, na večírek silvestrovskej, který se pořádá v hospodě Hejlů v Jaroslavi. Vezměte si s sebou dobrou náladu, přehrší peníze a přijďte včas, abyste o nic nepřišli." Potom začal Nový rok. To každý přišel do hospody v nových věcech, co dostal k Ježíšku, a bylo veselo.

Druhá ukázka vychází ze Štoskových vzpomínek na svět dětství. Na základě poměrně obvyklých vzpomínkových témat, jako je chození na lusky, na ovoce do cizích zahrad či vyprávění o zimních radovánkách se i zde dozvídáme řadu důležitých informací, dokreslujících nejen způsob života v období první republiky, ale zachycujících i rozličné tradiční znalosti, které si děti mnohdy dodnes předávají mezi sebou (například čím si lze spěšitřít jídelníček z darů přírody). Dále pak tu máme opět svědectví o životním prostředí, též o vynalézavosti při zábavném sáňkování, kdy nedostupné sáňky nahradil lis na tvaroh (šrák) či nalámané smrkové větve. Vzpomínka na kamaráda s sebou přináší i zajímavou výpověď o výrobci houžví a jeho číhařských znalostech a konečně se tu dozvídáme i o vztahu dospělých k dětem.

2.

Za první republiky byl život trochu chudší na jídlo i ošacení, ale na dětské hry byl dosti bohatý. To se držela parta dětí, pohromadě byli kluci i děvčata, a když přišla chuť na jídlo, vždycky se něco našlo. Doma třeba bylo krmeno prase k prodeji a tak maminka uvařila železňák brambor a spolu se špínou po mytí nádobí se prasko vykrmilo. Uvařený železňák brambor měl vydržet čtyři dny, ale děti se do brambor pustily a za chvíli jich byla polovina pryč. Velitel party povídá: kluci, už toho musíme nechat, aby zbylo pro prase. Večer se maminka zlobila, kam se poděly ty brambory, a tak jsme museli jít tento prasečí pokrm nahradit porostem pampelišek, řepy, buráku a jiným. Když bylo přede žněmi a obilí nalejvalo zrno, to už bylo také veseleji. Znali jsme, kde je zasety hrách nebo kde je ve směsi jarního obilí s paškou, ba i někdy stačila vika. Kluci, pokud nosili náhodou vedle trenek i košili, zelené lusky natrhali a dali si je pod košili kolem těla, ale zase ne aby jich bylo moc a nepovolila guma u trenek. Děvčata sbírala do klínu sukně a pak obohaceni polním úlovkem jsme šli třeba za živý plot u Horáčků a spokojeně jsme pojídali. Sem tam některý kluk odskočil natrhat mladého štovíku či slezu, který měl plody, co jsme jim říkali chlebičky. Doma jsme potom ani nikterak nevytloukali, co bylo k obědu, poněvadž nám to takhle jakžtakž stačilo. Přišly žně a u Franciny byly již panáky žita postaveny na poli celý týden, to aby obilky žita v panáčkách dozrály. U nás byly vždy žitné žně tak o týden později a také v tuto dobu už zrály hrušky, my jim říkali "hraničky". Tyhle stromy byly u Janečku v zahradě, u Flídrů, Brandů a na Šoltysově hrázi. K večeru nežli se setmělo, celá naše parta šla nejprve k Janečkovi a když bylo po větru, tak jsme sbírali plody shozené na zemi, když však vítr nebyl, tak jsme tomu museli trochu pomoci a tu jsme odtrhli tyčky z ostavkového plotu, jindy zase jsme vzali kameny nebo pátky cihel a

házeli jsme do větví stromů, aby jsme tak některé plody srazili dolů. Když byl navečer již klid po práci, tu se hodně rozléhal lomoz a hluk, který jsme dělali. Tu vyšel pan Janeček ze světnice a jal se na nás křičeti, aby nás odehnal. To jeho: zatracepaný děti, nás dráždilo k ještě většímu výkonu. Nejprve jsme utekli, ale když nás nepronásledoval, pak klácení hrušek pokračovalo. Když už toho ze stromu moc nepadalo, tak jsem přešli na Šoltysovu hráz. U Flídrů to bylo zrovna u baráku, a tak jsme jenom sebrali u plotu, které byly spadlé na zemi. Pod Brandovu hrušku jsme šli pouze proto, abychom nevynechali tradici. Tak se překulilo léto a podzimem nastala zima. Dřív zima byla opravdová. V létě bylo teplo a v zimě zase zima. Lyže nikdo z nás neznal a byly to zase jenom sáňky, které měl z nás pouze Karel Stehlík a my se s ním na nich vozili ve smrkovém lese, kde je nyní postavena Horáčkova hájovna. Tu na mnohých místech vyvěrala ze země voda směrem k silnici a přes kořeny se tvořily kaskády, takové hupny. Jednou jedem alespoň čtyři na menších Karlových sáňkách. Najednou nás to přes kořen nadneslo a vrazili jsme do smrku. Karel seděl jako první a měl z toho otřes mozku. Jindy zase to bylo u Štoskových, tam, kde z panských hájoven voda vytékala až k Rejnušově cestě, vzal zase náš děda šrák, na kterém se lisovalo sedlé mlého, aby z toho byl tvaroh, posadil na to vnučku Pavlínku, a tak jsme se střídali. Na někoho nezbylo místo, tak si zašel do lesa, nalámal pár smrkových větví, na ně se posadil, zpředu je držel pod zadečkem a už se také po svahu vozil. Starší výrostci si půjčili jeden díl koňských saní a nad Škopkovými od zatáčky se pouštěli po silnici a jeli zase až k hospodě Batové. Ve středu seděl kluk, který měl na nohou cosi podobné bruslím, a jiný zase s klackem, a oba uhejbali směr jízdy. Když jsme šli domů, to nás zavedl sousedův Jirka k Němečkově boudě. Ten třeba právě dělal houžve ze mladých smrčků, které kroutil, aby při další práci nepraskaly. Jirka jako starý Němečkův návštěvník nás zavedl do světnice a poučoval nás, co v které kleci to má děda za ptáka. Našli jsme tam hejla, stehlíka a nejvíce tam byli zvonkové, kteří stále lahodným zpěvem přehlušovali stehlíka či hejla. Němeček k nám došel a dělal odbornou přednášku, jak a na co se tyto ptáci chytají. Dával vždy přednost na lep, který si sám vařil z čerstvých bobulí jmelí. Okolo boudy byly křoviska statných vrhů a tam měl připravena bidýlka, do jejichž rozštěpu založil lepem namazanou větrvičku. V kleci měl již staršího zpěvného ptáka, který svým zpěvem lákal ostatní ptáky k sobě. Ti pak uvízli ve sklopce či na samotný lep si sedli, jak se pohybovali, tak se umazali a byli lehce chyceni. Tyto ptáky měl přes celou zimu doma, aby je zjara zase vypustil a nechal si jenom jednoho provolávajícího do zimy přístít.

Děti bylo v každé rodině všude dost a žádný rodič neřekl, že o ně nestojí. Když náhodou některé zemřelo, pak byla lítost a nakonec se řeklo: Pánbůh dal, Pánbůh vzal, budiž jméno Páně pochváleno. Tak třeba u Stehlíků jich bylo devět. Lád'a, František, Josef, Bohumil, Karel, Božena, Anežka, Mária a Milka. Karel vystudoval veterinárního lékaře a pracuje u Vchlábí.

Ve třetí ukázce vzpomíná Jan Štosek na stařenku Prchalovou, která se v době první republiky živila prodejem kazového hrnčířského zboží. Tento záznam je nejen jakousi sociální sondou, ale zachycuje zároveň i sortiment hrnčířských výrobků vyráběných v Albrechticích, využití máku v lidové stravě, výrobu a způsob prodeje másla a také skutečnost, jak vzácnou pochoutkou byla tehdy smetana.

3.

Za první republiky si každý svoji obživu zajišťoval, jak uměl. Třeba paní Prchalová. Byla to již značně letitá žena a když odešel zeť a dcera měla kupu dětí, práce nebyla a u chalupy jen míra pískového pole na "Bažantech" a deset boroviček snad jen tak pro okrasu, poněvadž na té spráži by stejně nic jiného nerostlo. Ta babička Prchalová, i když jí nohy dobře nesloužily, měla svůj dřevěný vozík žebříňáček a s ním se dvakrát v týdnu vydávala časné ráno do Albrechtic ke svým známým hrnčířům, aby od nich koupila aušusové hrnky, krajáče, pernice a jiné hrnčířské výrobky. Poněvadž se s výrobcí znala několik let, tak jí zboží nechávali poměrně lacino a také byli rádi, že si od toho pomohli. Pernice, to byl takový hliněný kastrol v průměru tak 25 a vysoký 14 cm. Po povrchu byl polejvaný dvoubarevně a k tomu vyryty ještě ozdoby. Uvnitř dna byly od stěn ku středu oválné vyryté rýhy, aby se v nich mák rychleji utřel. S mákem se přidalo trochu mléka a dřevěným trdýlkem dole rozšířeným se třel mák tak dlouho, až byl rozmačkán. Takový mák měl dobrou chuť a dával se jako skládání do buchet, koláčů i jinam. Byl též výborný do makové omáčky a také pro děti, které v noci zlobily a nemohly spát. Tak se jim přidalo makovky a byl od nich pokoj. Babička přijela s večerem domů a druhý den s ní jela vnučka Milča, která toho dne nešla do školy. Natáhla si od vozíku popruh a pomalu, aby jí babička stačila, objížděly selky po vesnicích, aby zboží prodaly. Věšší puncláky si selky kupovaly na mléko, aby sedlo. Smetana se sbírala potom sběračkou do rovných hrnků a když byly alespoň tři hrnky plné smetany, tak se tato ručně stoukla v dřevěné máselnici a takové máslo se dávalo do dřevěných vydlabaných forem. Říkalo se jim libry a na dně měly květy. S máslem se chodilo do města na trh, obvykle byla na náměstí obsazena celá štátue. Městské paničky měly svůj nožík, kterým uždibovaly máslo a ochutnávaly jej, aby nemělo žádné pachové příměsi. Bledé máslo se špatně prodávalo, a tak jej hospodyně už v máselnici obarvovaly odvarem z mrkve. Smetana byla pro nás kluky požitkem. To se vzalo stěblo ze slámy, to se ponořilo trochu do smetany a sáním jsme měli požitky. Maminka to ani nepoznala.

Čtvrtá ukázka počíná konstatováním, že v roce 1917 uskutečnilo vojsko v lesích blízko Jaroslavi cvičení v ostré střelbě. Protože při tom řada projektilů uvízla ve kmenech stromů, dostává se pisatel od úvodní vzpomínky k vyprávění o práci dřevařů, kteří pak tyto stromy káceli, a opět tak podává cenné svědectví, založené na osobní zkušenosti. K tomu pak připojuje další případy uvíznutí kulky ve stromu.

4.

V roce 1917 měla u nás ostrostřelbu domobrana. Bylo to na silnici k Týništku, a to v "Dražníku". Již tři dny před tím byly lesy obsazeny hlídkujícím vojskem od Chocně k Újezdu, Jelení a Dobříkovu, aby žádný nemohl přijít k úrazu. Ostrostřelba trvala tři dny a ran bylo nepočítaných. Hlavní velení přespávalo v budově čp. 5 a ve vesnici z toho byly mnohé nepokoje, hlavně v rodinách, kde měli dcery. To už bylo za vlády Karla I.. Pak v roce 1938 jsme jako lesní dělníci káceli tyto porosty dubů, mnohé z nich měly na kořenových náběžích 100-140 cm v průměru. Tyto duby se kácely ruční pilou kaprovkou, která měla na koncích otvory pro dřevěné roubíky, za které se tahala. Dlouhá byla tak 200 cm. Do lesní party chodili i starší muži, kteří kouřili fajfku a my mladší jsme kouřili cigarety. Do těch roubíků jsme připevnili svoje pásky od kalhot, na každém konci byli dva muží a tahalo se s pilou do rytmu. Výška pařezu byla do 20 cm. Nežli jsme strom uřízli, tak jsme si u něho dost dlouho poklečeli. Nezapomnělo se při tom kouřit. Copak nám mladším s cigaretama to tak nevadilo, horší to bylo u fajfkařů. Jak šel rytmus řezů, tak šel rytmus fajfky a ohejbě se jen kmitalo. Aby se to udrželo v puse, muselo se souměrně hýbat s hlavou ze strany na stranu. Když nebyla žádná závada, tak jsme to zdomlali, horší bylo, když ostří zubů narazilo na olovenou střelu naší domobrany. To potom trvalo mnohem déle než se kulka přefázla, hlavně když se případně řezalo po délce. To si fajfkaři museli dávat na konec špičky fajfky gumové těsnění z limonádových lahví, aby jim fajfka nevypadávala z pusy. Po přerážnutí se pila musela ihned znovu nabrousit. Ony ty kulky nebyly jen v pařezech, ale i v těle kmenů, a tak jsem měli o zábavu postaráno. Ono i dneska můžeme najít v některém stromu kulky, které tam poslal myslivec při honbě na lišku. Stává se, že když se liška vystopuje, pozve se dvacet myslivců, liška běží tyčevinou a všichni střelci po ní. Jindy se něco podobného stalo na "Strašilce". Kňour běžel na myslivce, ten se smekl, puška mu poklesla a kňour se v běhu navlékl za krk do jejího řemenu. S puškou pádil pryč a při tom běhu vyšla rána. Nikoho to našťástí netrefilo. Bylo to psáno v novinách Podorlicko a jelenští lidé se na to dobře pamatují.

Pátá ukázka je věnována jaroslavské škole. Zpočátku se pisatel zaměřuje na její historii, ale posléze přechází opět k osobním vzpomínkám, konkrétně k líčení školních výletů, kterých se zúčastnil nejen jako žák, nýbrž i v dospělosti jako doprovod. I tentokrát je text naplněn zajímavými detaily o práci dětí v zemědělství, o způsobu dopravy při výletech a jejich atmosféře a

práci dětí v zemědělství, o způsobu dopravy při výletech a jejich atmosféře a také je zde připomenuta znalost lidových pověstí, a to jednak v případě lidové etymologie názvu obce Ostřetín, jednak v případě pověsti o mlynářce Mařence ze mlýna V Ježku u Jaroslavi, která byla svým budoucím mužem unesena do Litic.

5.

Jaroslav patří do koláturny Radhoště, kde je kostel sv. Jiří, a do které patřily ještě Sedliška, Žika, osada Bory, Janovičky a Týništko. V Radhošti byla jednotřídní škola, ale z důvodu, že se tam nemohly všechny děti vejdou, ani když se učilo na směny s učitelským pomocníkem, bylo rozhodnuto, že škola bude rozšířena o další třídu. Proti tomu se postavili rodiče z okolních obcí a sám pan farář se přimlouval, že děti z Jaroslave nemohou docházet do školy, hlavně v zimním období, kdy jsou špatně oblečené a obuté. Tak bylo později povoleno postavit školu v Jaroslavi. Budova byla postavena během roku 1886. Děti, když se učily a prospívaly dobře v náboženství, dostávaly úlevu ze školy na určitou dobu v jednotlivých ročních obdobích. Tyto děti pak chodily k zámožnějším rolníkům pomáhat při zemědělských pracích nebo pást dobytek či husy. Pan Václav Nejedlý vypravoval, že na plevy vždy chodil do Vysoké k panu Vilímkovi, aby se sám uživil a také přinesl něco k jídlu ostatním sourozencům. Prvním učitelem u nás byl Hugo Kysilka, po něm Adolf Adámek, Smolřková, Procházka, Muzikant, Zimová, Mandlík, Grejza, Strnadová, Smutek, Šanda, Pilař, Vitek a od 1. září 1957 do 1. 8. 1965 učil Jaroslav Polívka, který odešel na školu do Rovně za ředitele. Pro nedostatek žáků byla u nás ten rok škola uzavřena a děti od té doby jezdí na Horní Jelení. Za první republiky jezdila školní mládež na výlety do blízkého okolí. To se požádal třeba náš rolník Borek, ten ustrojil žebřinový vůz, proplet jej břízkama a barevnými fábory. Také koně dostali na ohlávky tyto okrasy. Zevnitř se na žebřinák připevnila prkna, aby se mohlo na nich sedět. Výlety byly hlavně za pana učitele Procházku, ale také za Strnadové a ostatních učitelů. Navštívilo se Vysoké Mýto, s Litomyšlí se vzal Růžový palouček obrostlý samými růžemi a v Onjezdě v hospodě měli hrací automat, tam jsme dali mnohé padesátky, jen aby to hrálo naše lidové písničky. Jindy jsme byli zase v Chocni a obdivovali se krásám Pelin a v hospodě U Panáka jsme vypili každý alespoň tři limonády. Mezi Holicemi a Ostřetínem byla výrobní limonád a v lesičku restaurace Javůrka. Nad ní se vypínal lesní vršek, kde kdysi dávno měl svoji tvrz ostrý lapka. Proto se říkalo blízké vesnici Ostrý Týn, později Otřetín. Jako Sokolové jsme chodili cvičit na okresní sloty a byl to mimo jiné i slet v Hlinsku. Jinak jsme byli účastní na dětských dnech na Horním Jelení i jinde. Bylo to po druhé světové válce, když si u nás pan Jan Doubrava z čp. 5 koupil od americké pomoci nákladní auto Unra. Na požádání s ním jezdil na různé zájezdy do okolí. V roce 1946 vyjela naše škola též do Litic. Já jsem v té době byl sedmadvacetiletý a chodil jsem pracovat do lesa. V obci jsem na žádné akci nechyběl, ať to bylo divadlo,

veselice, výstavba obce, a tak jsem se přidal ke školnímu výletu s panem učitelem, abych mu pomohl dávat pozor na děti. Prokřičovali jsme tam krajinu a lomy litické. V dolejší vesnici jsem se také ptal, zda něco nevědí o mlynářce, která pocházela od nás z Jaroslave, zda její potomstvo zdárně si počíná. Lidem jsem popisoval, jak ta mlynářka asi dle pověsti vypadala. Ukázali mně mnoho dívek, které svým pávaben mohly nasvědčovat, že mají krásu a vnady po pěkné Mařence. Vraceli jsme se domů za plného zpěvu vši mládeže a pan učitel dal pak každému žáku ze zpěvu jedničku, poněvadž každý zpíval, až se bočnice auta prohýbaly. Šťastně jsme dojeli domů, kde jsme si vzájemně poděkovali a i když bylo pozdní odpoledne a byli jsme unaveni, zpívali jsme ještě delší dobu po vesnici. Konečná píseň byla: "Sláva vlasti, výletu..."

V šesté ukázce vzpomíná Jan Štosek na činnost jaroslavského Sokola, zejména na snahu zabezpečit provoz fotbalového družstva finančním ziskem z tanečních zábav. Ličením cest při prodeji vstupenek v okolních obcích podává nejen s humorem, ale i s obvyklou faktografickou bohatostí.

6.

Organizace Sokol byla u nás založena dvakrát. Jednou to bylo v roce 1919 společně se sousední vesnicí Týništko a neslo to hrdý název "Sokolská obec Týništko - Jaroslav, východočeská župa Fibichova". Šál byl u Klementů na Týništku, kde cvičila i naše mládež z Jaroslave. Byla to základní tělesná výchova a vedli ji občané z Týništko a za Jaroslav učitel Procházka. Činnými Sokoly od nás byli Adolf Hozman a Josef Mencl. Za okupace byla činnost organizace dána do klidu z politických důvodů. Později byla činnost Sokola v naší obci zahájena ustavující schůzí na sále U Münsterů za pana učitele Fr. Vítku ze Srubů. Prvním předsedou byl zvolen Emanuel Matoušek, později Jan Šnopl ml. a dále Miroslav Brož. Ti byli u Sokola z důvodu, že se tam bude provozovat fotbal. Až teprve za Brože jsme za pomoci tajemníka OV ČSTV z Pardubic, Jana Opla z Vysoké, dostali přesumoto z jiných jednot náradí - hrázdu, bradla, koně, pérový můstek, žíněnku, lano, míče atd. Začala se cvičit prosmná za vedení hajného Fr. Horáčka. Na začátku se to scházelo, ale později o to nebyl valný zájem. Poznali jsme, že je zapotřebí sehnat nějaké peníze, aby se mohlo i kopat. Tak jsme se rozhodli, že uděláme bál. Byly utvořeny dvojice, které šly zvat občany a při tom prodávat vstupenky. Tak to dělaly i ostatní organizace a i v jiných obcích. Já s Mirkem jsme dostali na starost obejtí Rzy, Zámrska a Trusnov. Mě ve Rzích znali a tak jsme dobře pochodili a dost vstupenek prodali. V Zámrsku jsme to vzali jen tak namátkově a druhý den v neděli jsme šli opět a začali jsme na Borech. U paní Bodlákové Mirek koupil kozu, ona za ní chtěla sto korun, ihned ji zaplatil, kozu prozatím nechal u ní a šli jsme na Franclínu. V hospodě u Ročka, který nám ihned dal po štamplletu a také jako starý obchodník koupil hned dvě vstupenky, jsme si vypili pivo a něco navrch a šli jsme po domech. Naproti u Hamrníků jsme byli jako

doma. Právě obědvali, kastról s masem na stole, a tak bez pobízení jsme si k nim přisedli a baštili jsme mocně. Ta paní je moje příbuzná, tak nám to prošlo jako legrace. V každém si koupili vstupenky a potom jsme šli do Trusnova. U krejčovského mistra jsme také pochodili, až jsme se dostali do školy. Tam učil Josef Štědroň od nás, muž to asi dvoumetrový o čisté váze 120 kilo. Manželka Božena pocházela také z Jaroslavi, tak nám dali každému stehno ze zajíce. Popili jsme něco na sousedství a potom jsme navštívili asi dva domy a už nás to přestalo bavit, tak bylo rozhodnuto, že půjdeme domů. Ona už také byla tma jako v ranci. Na Borech jsme se stavili pro tu koupěnou kozu a kráčíme k domovu. Mirkova manželka dělala právě hostinskou, tak nám dala každému ještě navrch "kejrum" a já byl rád, že už jsme doma. Mírek koupil šťastně. Kozu měla tři kůzlata a tak ji šel později sám od sebe doplatit, ještě další stovku.

V sedmé ukázce se autor vrací k zážitkům, spjatým s hnízděním čápů u Jaroslavi. Vedle zajímavých pozorování z jejich života zde též velmi dobře vystihuje i tradiční dobrý vztah lidí k těmto ptákům, který kontrastuje s jednostrannými zájmy myslivosti.

7.

U nás se čápi usadili v roce 1968 a zhotovili si hnízdo na stohu slámy u kravína. Když družstevníci odebrali slámu, museli mladé čápy přemístit jinam. Už to byly pěkné kusy, když se družstevníci přede žněmi rozhodli, že jim vedle stohu postaví ze smrků sedmimetrový posed, který měl nahoře podlahu o rozměrech 150 x 150 cm. Smrčky se skácely v nedalekém lese a předseda Šnopl je traktorem sám přivezl. Udělali jim ze dřev podlahu, několik klacků navrch, poněvadž to mají rádi, a taky i trochu slámy, aby s tím už moc práce čápi neměli. Sedmimetrový žebřík byl také k dispozici, tak milé mladé čápy přenesli. Lumír Meleš, nyní starší, prováděl operativní zásahy u těch jednotlivců, kteří měli pod jazykem zapíchnuté ostny ze žitných nebo ječmenných plev. Toto jim už pod jazykem značně zapáchalo. Jak pak by potom nebyla tato čápata po operaci ráda a na projev díky keřvala zobákama, jako že děkují za pomoc. Od té doby každoročně hnízdili tito čápi u kravína a převážně měli dva mladé. Jeden rok měli mládě jedno, jednou jim vůbec mláďata zahynula a v roce 1978 měli mladé čtyři. To už se bylo čím ohánět a shánět potravu pro tolik krků dá taky starosti. V roce 1972, to již byla mláďata dosti odrostlá, když jim starý přinesl rybu. Pustil ji do hnízda, ale ta sebou mrskala a spadla z posedu dolů. Ve snaze ji zachytit vyklonilo se mládě více než bylo vhodné a přepadlo za rybou dolů. Starý čáp sletěl hned za ním a kráčel přes pole směrem k "Borku". Mládě jej následovalo ve vzdálenosti padesáti metrů. Trvalo to asi deset dní a zatím se mládě na svahu naučilo létat, takže později přiletělo k ostatním sourozencům do hnízda a zase spolu žili až k podzimu. Mezi lidmi jsou na čápy dva názory. Jedni tvrdí, že by se jim nemělo umožňovat hnízdění, že myslivce okrádají o

zvěřinu. Druzí jsou zase rádi, že tu okrasu přírody zde máme. Z jara přiletěte předem jeden čáp, aby zjistil ubytovací možnosti, později za ním přiletí paní čáповá a několik dní oblétavají revír. Na podzim mívají sraz na louce mezi Dobříkovem a Zámrskem pod "Černou oborou" a když je jich více pohromadě, odlétají do teplých krajín. Dnes už se té první skupině lidí podařilo čápy vyhnat, snad i spolu s chemizací, ale stejně je zvěře na poli i v lese čím dál méně. Jenom kdyby se lidi měli tak rádi jako se mají čápi, tak by bylo i v rodinách nimrodů lepší.

Na ukázkách ze zápisů Jana Štoska z Jaroslavi jsme se snažili poukázat zejména na faktografické bohatství, které je lidový kronikář schopen zachytit, jestliže má cit pro detail a dění kolem sebe. Každé podobné dílo se stává nenahraditelným dobovým dokumentem vypovídajícím o materiální, duchovní i sociální kultuře a často podchytí jevy, které by jinak pro svou momentální samozřejmost nebyly považovány za hodné záznamu. Zanedbatelná není ani zajímavost takových zápisů pro širší veřejnost. Lze si proto jen přát, aby se podobným dokumentům věnovalo více pozornosti.

Poznámky:

1) Na zvláštní dotaz ohledně tohoto obyčejce Jan Štosek říká: "Pohřbívání basy pamatuju jako předškolní chlapec. To mě maminka poslala, abych se šel podívat, cože tatínek ještě dělá v úterý v hospodě. Byl jsem malého vzrůstu, ale stejně jsem viděl skrze okna do sálu, co se tam děje. Dva statní muži nesli na ramenou basu, za nimi kráčel vysoký holohlavý muž, který měl přes sebe přehozený ze stolu bílý ubrus a představoval faráře. Za ním kráčeli dva menší muži bez kabátů a košile měli volně vytažené přes kalhoty. Jeden nesl v ruce půllitr s pivními splašky a druhý šetku na bfení. Celý tento průvod kráčel kolem sálu doprovázen truchlícími. Vždy u dveří se zastavili, kněz měl projev a mluvil i latinsky, ti za ním, to byli ministranti, podávali mu šetku namočenou v pivu, on pak několikrát vždy basu pokropil. V závěru vyšli i před hospodu, kde na pravé straně stál starý ořech. Tam basu položili a přikryli ubrusem. Kněz rozhodl zařadit práci staré basy pro uspokojení cítelů. Jindy se zase pozůstalí dali vzájemně holit před hospodou u lípy. Našlehaný snh z vaječných bílků se šetkou na natírání barvy nanese na obličej, jeden muž držel tomu natíranému hlavu a druhý mu zase zavazoval kalhoty, aby se nepomočil, a nanesený snh byl stírán železnou kramlí."

Der Volkschronist Jan Štosek aus Jaroslav
(Zusammenfassung)

Der Artikel macht auf die Bedeutung authentischer Zeugenschaft aufmerksam, welche auf Grund persönlicher Erfahrung und persönlichen Erlebnisses von sogenannten Volkschronisten festgehalten werden, und zw. auf dem Beispiel von Notizzten des Jan Štosek aus Jaroslav (Bezirk Pardubice). Es wurden sieben Proben ausgewählt, welche Themen zum Gegenstand haben, die der Autor erzählerisch am besten meistert, d.h. wo er entweder die Lebensweise in seinem Geburtsort, oder verschiedene Selbsterlebnisse, bzw. die von anderen erzählten Begebenheiten beschreibt.

An angeführten Proben ist faktographischer Reichtum bemerkbar, welchen festzuhalten ein Volkschronist in der Lage ist, falls er sich in das Detail und in das Alltagsleben rund um sich einzufühlen weiss.

Die erste Probe ist einem jährlichen Volksbrauch gewidmet, die zweite hat des Verfassers Kindheitserinnerungen zum Gegenstand, die dritte erzählt vom Hausierhandel mit Töpferware, die vierte von der Arbeit der Holzerhauer, die fünfte von Schulausflügen, die sechste von der Tätigkeit des Sokol-turnvereines, die siebente vom Nisten der Störche bei Jaroslav.

Nebst inhaltlichem Reichtum ist hervorzuheben, dass sich der Autor im Ablauf seiner Erzählung auch Spuren von Dialekt bedient.

Jedes Werk solcher Gattung wird zum unersätzlichen Zeitdokumente, welches volle Aufmerksamkeit sowol seitens der Forscher als auch seitens einer breiten Öffentlichkeit verdient.